

TENEN

Dansk Tekstilhistorisk Forening

17. årgang, nr. 4

2006/2007



Indhold:

Skærbæk Museum	side 3
Bispekåber og messehageler i Ribe Domkirke	side 6
Referat af TENENs generalforsamling 2007	side 9
Generalforsamlingspunktum med fire kulturelle indslag	side 11
Besøg på Greve Museum søndag den 3. juni 2007	side 13
Sommerens skovtur søndag den 12. august 2007	side 14
Den middelalderlige skomagerfamilie fra Randers	side 15
Begivenheder i og omkring en klædevareforretning	side 18
Postkort fra Barcelona	side 20
Cochenillelus	side 21
Udstilling og bøger:	side 26
Arrangements- og udstillingskalender	side 28
Telefonliste for TENENs bestyrelse mv.	side 31

TENEN Dansk Tekstilhistorisk Forening

Formand: Annet Laursen Skjelsager, Dorthesvej 2, 3520 Farum, telefon 44 95 05 55

Næstformand: Lone de Hemmer Egeberg, Teglgården 66 st.th, 3460 Birkerød,
telefon 45 81 15 97

Kasserer: Bent Bille, Søndergade 66, 5620 Glamsbjerg, telefon 64 72 15 65

Giro nummer: 143-0130

Medlemsskab tegnes hos kassereren. I 2007 / 2008 er prisen pr. år 200 kr.

Husstandsmedlemsskab koster 300 kr.

Medlemmer får tilsendt tidsskriftet TENEN.

Tidsskriftet TENEN

Redaktion: Annet Laursen Skjelsager, Dorthesvej 2, 3520 Farum, telefon 44 95 05 55,

ePost silke-annet@detail.dk • Lis Slottved, telefon 74 63 03 50,

ePost slottved@privat.dk • Vibeke og Frits Lilbæk, telefon 48 17 16 47,

ePost vofl3450@yahoo.co.uk

Sats og billedbehandling: Frits Lilbæk • Digitaltryk: VesterKopi • ISSN: 0906-9526

Copyright © TENEN og forfatterne • 08.05.2007.

TENEN udkommer fire gange om året – sidst i månederne juli, oktober, januar og april.

Deadline for redaktionelt stof er seks uger før eller efter aftale med redaktionen.

Artikler og indlæg sendes til redaktionen

fx. med ePost – eller maskinskrevet med brevpost.

Annoncepriser: 1/1 side: 525 kr. 1/2 side: 300 kr. 1/4 side: 185 kr. 1/8 side: 135 kr.

Ældre numre af TENEN kan købes ved henvendelse til foreningens kasserer
– så længe lager haves. Prisen er 50 kr.

Ændring af sendeadresse meddeles til kassereren.

Internet: <http://tenen-dk.homeunix.org/tenen> eller <http://tenen.does.it>

Skærbæk Museum



Overinspektør Inger Lauridsen tog gæstfrit imod og førte os – deltagerne i årets generalforsamlingstur – til Skærbæk Museum, indrettet i en smuk tidligere købmandsgård, opført i 1909 af arkitekten Kai Gottlob. Bygningen er stærkt præget af Jugend-stilen, som på det tidspunkt ikke havde fået meget fodfæste i Danmark, men prægede tysk byggekunst. Den er karakteristisk ved enkle linjer samt plante- og dyreornamenter. For Kai Gottlob blev denne bygning en spire til den bevægelse, som fra 1915 blev kaldt Bedre Byggeskik og satte sig på hensigtsmæssige boliger med tilknytning til de lokale forudsætninger. Museumsbygningen har sin karakteristiske butiksfacade mod Storegade, men indgangen til boligen er placeret omkring hjørnet og markeret med en smuk stenstøtte med indskriften: 1909 VÆR VELKOMMEN.

Vi gik ind i butikken, som siden 1984 er erhvervet af kommunen til

museum. Den rummer udstillinger om egnens historie og folkelivet både i Skærbæk-området og på Rømø. Museet varetages i det daglige af Dorte Kjær, der ganske vist kun er ansat i sommerperioden, men som entusiast også tager sig af stedet i vintermånederne, hvor museet er lukket for publikum.

Vores store interesse var at opleve hjemstedet for de særprægede billedtæpper fra Skærbæk Væveskole, og Inger gav os en inspirerende og dybtgående redegørelse for denne del af museets udstilling. Mange af os havde set udstillingen på Sønderborg Slot i 2004, men i Skærbæk handler det om den betydning for lokalsamfundet, som væveskolen har haft.

I årene 1864 til 1920 var Skærbæk under præsts styre, på tysk kaldet Scherrebek. Skelsættende blev det for byens udvikling, da byen skulle have ny præst, og valget i 1884 faldt på pastor Johannes Jacobsen. Han var opvokset i Haders-

lev i en kongetro, helstatsorienteret familie. Hans studier foregik efter sædvanlig tysk skik ved en række forskellige universiteter, blandt andet i Kiel, Berlin og Jena, og der blev han grebet af nationalistiske og antisemitiske strømninger.

Befolkningen i Skærbæk var overvejende dansksindede. Byen havde sin station; men pastor Jacobsen engagerede sig med en række projekter, idet han mente, at pengestrømmen ville give byen liv. Den fik derved sin særlige karakter af "gründer"-by med virksomheder som: Deutsche Kreditbank, karpedamme, teglværk, dampskib til Rømø og oprettelsen af Lakolk Hotel samt sommerhuse, og en hestetrukken skinnebane over Rømø.

Ideen til en væveskole opstod en aften i Hamborg i november 1895 ved et foredrag af direktøren for Museum für Kunst und Gewerbe, Justus Brinckmann. Brinckmanns assistent Friedrich Deneken havde gået i Haderslev Katedralskole sammen med pastor Jacobsen, og hans spontane tanke var, at et sådant projekt kunne passe ind i Jacobsens dynamiske aktiviteter. Jens Thiis, direktør for det Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum i Trondhjem, var også til stede ved foredraget og kom til at bistå med

at skaffe kontakter til de norske kunstnere, der arbejdede med genoplivning af norsk billedvævning, især Gerhard Munthe og Frida Hansen. Allerede 18. februar 1896 var væveskolen en realitet, med Justus Brinckmanns datter Maria som kunstnerisk leder, dog snart afløst af Maria Lübke, lærer ved skolen og med studierejser i Sverige og Norge bag sig.

I 1903 indtrådte en total fallit for pastor Jacobsen, hvilket satte en stopper for Væveskolen. Maria Lübke opnåede en aftale med konkursboet om at fortsætte skolen som privat virksomhed, og det kom til at virke indtil 1919, da Genforeningen var ved at tage form. Hun flyttede derefter til Holsten og fortsatte et væveværksted i nogle år.

I skolens første periode blev der tilknyttet moderne tyske

kunstnere, som prægede produktionen. Nævnes bør Otto Eckmann, død 1902, mester for Svanetæppet og for varemærket, det slesvig-holstenske flag, tricolore i blåthvidtrødt i vandrette striber. Flere af disse kunstnere havde fortsat kontakt med Maria Lübke efter 1903. Maleren Alfred Mohrbutter fik til opgave at udarbejde vægfelter til en spisestue, bestilt af senator Baur i Altona, og et af disse felter findes i Skærbæk-samlingen som



Heinrich Vogeler: Tornrose. 1899.

Inger Lauridsen, tv. fortalte i Skærbæk Museum levende om væveskolen.



“Leihgabe”/depositum. Kunstneren August Wilckens var bekendt med pastor Jacobsen fra skoletiden i Haderslev og blev tilknyttet væveproduktionen i Skærbæk fra 1907. Han var desuden tilknyttet restaurering af kalkmalerier i Brøns. Samlingen i Skærbæk Museum er præget af denne sene del af produktionen. Ved konkursen fandtes en del færdige vægtæpper, som efter tilbud fra Ernst Sauer-mann som direktør for Flensborg Museum blev deponeret der, og Flensborg Museum blev derved ejer af verdens største samling af Skærbæk-tæpper.

Stor tak til Inger Lauridsen.

Hanne Frøsig Dalgaard

Henvisninger:

- Siden 1960'erne er Jugendstilen igen blevet værdsat i Tyskland, og dermed er også interessen for Skærbæks tæpper blevet vakt på ny. H. E. Sørensen, tidligere museumsinspektør ved museet i Skærbæk, har publiceret undersøgelser om tæpper-nes historie:
“Fire billedtæpper fra Skærbæk Væveskole 1898”, *Nordslesvigske museer 1997*, side 41-67, med litteratur-henvisninger.
“Hedemøllen” – et billedtæppe fra Skærbæk Væveskole på Skærbæk Museum”, *Sønderjysk Månedsskrift 11-2001*, side 294f.
- *Scherrebek, Wandbehänge des Jugendstils*, Dorothee Bieske (Hrsg.), Flensburg 2002, 160 sider, med bidrag af H. E. Sørensen m. fl., “Katalog der Scherrebek Webarbeiten“, gennemillustreret med farveplan-cher.



Ribe Domkirkes bispekåbe fra 1999.

Bispekåber og messehageler i Ribe Domkirke

Vores program for oplevelser i Ribe fik et ekstra punkt, for Ribe Domkirke rummer bispekåber og messehageler, som vi som tekstilinteresserede ikke kan forbigå. Der var aftalt et besøg sidst på eftermiddagen, og forventningsfulde blev vi modtaget af Richard Kværnø, der som turistguide og medlem af Domkirkens menighedsråd har skaffet sig dybtgående kendskab til kirkens detaljer.

Bispekåberne blev først forevist. Den ældste eksisterende blev båret af biskop Koch ved kirkens genindvielse i 1904 efter 20 års restaurering. Den er af et stormønstret gyltent stof og med stave, der efterligner de broderede stave på den i Københavns Domkirke, ud-

ført i 1840 i anledning af Kristian 8.s salving. Ved den lejlighed blev der tilvirket sådanne ens kåber til biskopperne i København, Viborg og Slesvig (Peter Severinsen, *De rette Messeklæder*, København 1924, side 104 ff.).

En tidligere kåbe fra Ribe blev i 1924 skænket til Haderslev Domkirke ved indsættelsen af den første biskop efter Genforeningen. Den har været båret af salmedigteren Hans Adolf Brorson, og er fra år 1700, skænket af Frederik 4. til Ribe Domkirke. Den er af sølvmor med en 7 cm. bred guld knipling langs kanterne og lukkes med en strop i halsudskæringen, foret er rød helsilke. Den har ikke den hættelignende udformning på ryggen,



Stavene langs forkanterne af 1999-kåben genbruger kalkmalede borter.

som ellers er almindelig på de senere bispekåber. Denne kåbe er sidst blevet brugt af biskop Olav C. Lindegaard, der blev indviet i 1980. I Haderslev opbevares den som et klenodie.

Til biskop Henrik Dons Christensen blev der taget initiativ til at anskaffe en ny kåbe – indviet 14. december 1956 – som vi nu også kunne beundre i montre ved siden af den fra 1904. Opgaven blev givet til væveren John Becker, Søllerød, og den blev færdig i 1959, fremstillet af uld/silke med guldtråd, mønstret med sekskantede figurer af vekslende størrelse over hele fladen. Den er forsynet med den hættelignende “clipeus”, der har indvævet gaffelkors. Kåben har også



Richard Kværnø med domkirkens ældste messehagel fra ca. 1904 – model 1841.

siden været båret af biskop Niels Holm, indviet i juli 1992.

Men den senest tilkomne bispekåbe fra 1999 er skabt af maleren Svend Boe Hauggaard og udført af Selskabet for Kirkelig Kunst. Den er udført som monumental stofmosaik i forskellige violette – grålige nuancer og med guldbroderede motiver. Inspirationen er hentet i Domkirkens rum, med detaljer fra stengulvet og fra gravstene i gulvet. Stavene langs forkanterne giver kalkmalede borter i kirkens hvælvinger.

Også messehagelerne blev beundret:

- Den ældste er i skjoldform af rød velour med guldgalon langs

kanterne og med et ligearmet latinsk kors på ryggen. Den benyttes ikke mere, men vi drøftede denne hagel, som af de fleste anses for forældet. Den var imidlertid i fin stand og er udført af materialer, som i dag er en sjældenhed. Typen blev anbefalet i tilfælde af nyanskaffelse i et cirkulære til biskopperne i 1841 og var den foretrukne model indtil 1930'erne. Der lod ikke til at findes optegnelser om anskaffelse i kirkens arkiv. Den kan eventuelt være anskaffet til genindvielsen i 1904.

- En blågrøn hagel i gotisk form, – den falder ud over armene – har glat stof, som er dekoreret med hvedeaks i silke- og guldbroderi, applikeret på stoffet. Ifølge korrespondance i Selskabet for Kirkelig Kunst er den bestilt i november 1953 og blev meget anerkendende omtalt. Den er udført af billedkunstneren Gurli Haase, der siden 1932 arbejdede for Kirkelig Kunst med alterduge og messehageler.
- En pragtfuld gylden hagel, også i gotisk form, af brokade med guldbroderede stave ned fortil og på ryggen et stort mandorlamotiv nød stor beundring, men uden at vi kunne få opklaret dens historie.
- En klar grøn messehagel af uld og silke med indvævede ruder, der danner kors for og bag, er signeret Dansk Paramenthandel og er fremstillet af John Becker. Det blev oplyst, at den er anskaffet i 1970'erne, hvilket netop var Beckers meget flittige periode for messehageler. Det lod til, at det fortrinsvis er den-

ne, der benyttes, når der bruges messehagel ved gudstjenesterne.

I forbindelse med artikler i TENEN om forklæder har jeg antydnet en vis sammenhæng med messehagelen i sin oprindelse, og det spørgsmål gik vi lidt ind på. Messehagelen har indtil begyndelsen af 1700-tallet haft en slids midtfor og blev lukket med en hægte. Da præsterne kom ind på at bruge pudret paryk, blev det for besværligt, og hagelen blev efterhånden lukket på venstre skulder, med hæfter eller som i dag en lynlås.

Så længe den havde sin oprindelige form med lukningen foran, havde den stadig sin lighed med det der i antikkens Grækenland og Rom blev kaldt pænula, og som blev brugt som yderdragt ved hårdt arbejde eller som overtøj. Blandt Romerrigets mange religioner blev det særpræget for de kristne at beholde dette arbejdstøj på, også i kirken, støttet af kirkefaderen Tertullian. Gradvis fik messehagelen imidlertid sin mere ceremonielle karakter og blev udført af pragtstof. Den blev derved også symbol for præsten på at han træder ind i Kristi rolle. Derfor er korset som



Et par gravsten figurer, som er genbrugt i 1999-kåben.

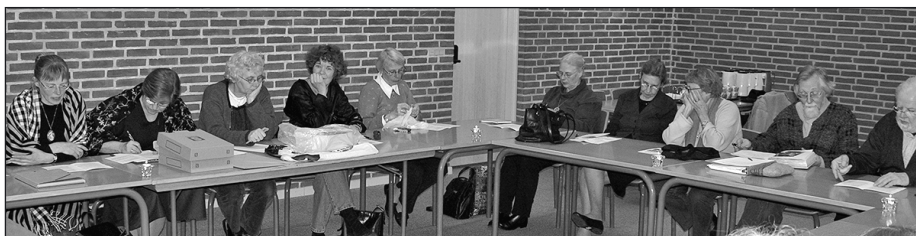
udsmykning på ryggen meget ofte benyttet, og med nutidens fritstående alter er det også blevet almindeligt, at korset placeres fortil.

Da vi til sidst lod os løsrive fra at tage selve disse dragter i øjesyn, førte Richard Kværnø os rundt i kirkerummet og udpegede de mange detaljer, som har givet Svend

Boe Hauggaard inspirationen til bispekåben – smukt at se, og lige så fascinerende at opleve, hvordan vores guide havde gjort sine iagttagelser for selv at opdage kunstnerens forbilleder.

Med mange gode indtryk forlod vi kirken og takker her for den sjældne oplevelse, vi fik.

Hanne Frøsig Dalgaard



Referat af TENENs generalforsamling 2007 – den 24. marts i Ribe

1. Valg af dirigent: Bestyrelsen foreslog Susanne Nielsen som dirigent. Der var ingen andre forslag, hvorefter hun blev enstemmigt valgt. Dirigenten indledte generalforsamlingen med at takke for valget og at konstatere at indkaldelse til generalforsamlingen var udsendt med det lovlige varsel på mindst 4 uger.
2. Navneopråb: Til dagens arrangement var mødt 19 deltagere, heraf var 16 stemmeberettigede medlemmer.
3. Formandens beretning var trykt i TENEN nr. 3 2006/2007, men herudover blev forsamlingen orienteret om forklædeprojektet, hvor Hanne Frøsig Dalgaard har skrevet sin del og Susanne Nielsen er rigtig godt i gang med sin.
4. Herefter blev formandens beretning enstemmigt godkendt.
5. Da der nu arbejdes med forklædebogen, kan der blive brug for midler. For nytilkomne medlemmer blev forklædeprojektet uddybet med henvisning til tidligere artikler i TENEN. Ellers var der ikke indkommet nogle forslag, der har betydning for budget.
6. Kassereren omdelte regnskab og budget og gennemgik det. Hanne Frøsig Dalgaard spurgte om de 10.000 kr. fra Dansk Sygeplejeråd indgik i girobeholdningen, hvilket de gør. Herefter blev regnskab og budget godkendt med applaus.
7. På baggrund af det fine regnskab foreslog bestyrelsen uændret kontingent, hvilket blev enstemmigt vedtaget.

8. Valg til bestyrelsen: På valg var: Annet Laursen Skjelsager, Bent Bille og Flemming Lundholm. De to førstnævnte erklærede sig villige til genvalg, hvorimod Flemming Lundholm gerne ville fritages for hvervet på grund af sygdom. Tina Ejlersten blev spurgt, om hun var villig til at lade sig opstille, hvilket hun var, hvorefter hun blev valgt, medens Annet og Bent blev genvalgt.
9. Revisor: Genvalg af Lucie Borgschmidt-Hansen. Suppleanter: Genvalg af Hanne Frøsig Dalgaard, Margit Ambeck samt Anni Mejdaahl.
10. Der var ikke indkommet nogle forslag.
11. Eventuelt – her var der rift om at få ordet:
 - Susanne Nielsen informerede om etableringen af et Videntcenter for Tekstile Håndværk i Skals i Håndarbejdsseminariets tidligere lokaler. Arbejdet er kommet godt i gang, Susanne blev suppleant i bestyrelsen ved den stiftende generalforsamling. Det anbefales at melde sig ind i støtteforeningen, der skal bistå Videntcentret og dets medarbejdere i opgaver, der har at gøre med tekstile håndværk. Det koster 50 kr. pr. år. Der kan hentes flere oplysninger på www.skals-sth.dk
 - I forbindelse hermed meddelte Hanne Frøsig Dalgaard, at hun havde modtaget et brev fra Karen Finch, som synes at det er alle tiders idé, som bl.a. kan skabe kontakter ude i verden. I øvrigt arbejdes der i Norge for at se, om de kan få et samarbejde i gang.
 - Margit Ambeck havde også hørt om dette videntcenter og sendt omtalen til hhv. CTR og Skals med spørgsmålet “Kender I hinanden?”
- Vibeke Lilbæk gav en officiel tak til Lis Slottved for at have arrangeret den meget vellykkede tur til Celle i sommer.
- Flemming Lundholm informerede om sit arbejde med at lave det meget savnede indeks over artiklerne i TENEN. Det vil udkomme både i en papirudgave og digitalt – evt. lægges det også ud på foreningens hjemmeside.
- Fra forsamlingens side kom der forskellige forslag til søgemuligheder på indekset. Samtidig foreslog Flemming, at TENENs årgangsnummerering ændres til at følge medlemsåret. Dette forslag tages op i bestyrelsen.
- Formanden overbragte en hilsen til forsamlingen fra Lone de Hemmer Egeberg, som desværre var forhindret i at deltage.
- Desuden overrakte hun en “elefantorden” til Flemming i form af en dug fra Tommerup Væveri – dugen var lavet i anledning af Christian X's regeringsjubilæum. i 1937.
- Frits Lilbæk informerede om hjemmesiden, som af tekniske grunde vil få en ny adresse. Der er ca. 1 besøgende på siden pr. dag. Mindede om, at de billeder der i TENEN er i sort/hvid, lægges ud på hjemmesiden i farver.
- Susanne roste bladet for at være meget smukt i sort/hvid og derved tydeligt skiller sig ud fra alle de multifarvede tryksager vi ellers modtager i brevkassen.
- Når vi ikke er her mere, og vore efterkommere skal rydde op efter os, hvad skal der så ske med vor samling, hvis arvingerne ikke har interesse i den og den ikke er “museumsegnet”? Lis Slottved havde gjort sig tanker herom og spurgte om gode råd og idéer her-

til. Der kom forskellige forslag, såsom at børnene tager det fra, som de vil have, derefter skænke resten til genbrug, henvende sig til samlerforeninger, henvende sig til lokalradioernes "opslags-tavle", alt sammen hver for sig gode idéer, men ikke rigtig brugbare, hvis man gerne vil holde samlingen sammen. Dette er jo et problem, der ikke kun rammer samlere af tekstile ting, men enhver samler.

Generalforsamlingen blev afsluttet af dirigenten, som takkede forsamlingen for god ro og orden.

Til allersidst takkede formanden dirigenten for at have gennemført generalforsamlingen på foreningens sædvanlige måde med god debat og god stemning.

Dirigent: Susanne Nielsen

Referent: Lis Slottved

Generalforsamlingspunktum med fire kulturelle indslag ...

På opfordring fortalte Anni Bloch om sin nye bog: *Dåbstøj • Kristenklæder*.

Via billeder fortalte hun engageret om kulturhistorien bag hele dåbstraditionen – lige fra det lille barn blev klædt helt af og dypet tre gange i koldt eller måske kuldslået vand til i dag, hvor der tages store hensyn til barnet, der ikke skal afkøles for meget. Ved dåben/ navngivningen fik barnet i tidligere tider retten til at arve.



Anni Bloch

Det er en flot samling billeder af dåbsposer, Anni har fundet frem til. De afløstes måske af smukke lister til at vikle barnet ind i og senere svøb.

Mange spørgsmål åbnede sig, for hvorfra fik man det fine stof til poserne, hvor længe brugte man listerne, hvad med svøb, findes de første hvide dåbskjoler i Tønder og hvornår begyndte man at sy dåbsbørnenes navne på kjolen?

En pudsig iagttagelse var oplysningen om en brystsmæk, hvor "fyldet" var aviser fra 1820-1830.

Det kan anbefales at læse anmeldelsen i TENEN 17. årgang, nr. 3 og ønske sig bogen.

Efter eget initiativ var det nu Margit Ambeck, der gerne ville delagtiggøre os i: *Broderiets relation til menneskelige følelser*.

– og sikken en iver, Margit lagde for dagen. Vi blev igen helt opslugt af en engageret gennemgang om, hvordan hun er vokset op i et hjem med broderier. Hun kunne remse op, hvordan der var 23 stivede duge og flakoner, puder, løbere,



Margit Ambeck

hynder mm. Alt skulle om lørdagen støves af med en gedehårsbørste. Margit havde mange tekstile eksempler med og kunne glad berette, at hun i dag er den lykkelige ejer af gedehårsbørsten.

Selv om det var hårdt slid for en lille pige, mistede hun ikke selvlysten til de fine tekstiler. Margit så op til sin storesøster, og som 4-årig broderede hun på sine egne bleer. Gennem hele livet har hun syet alt muligt og samler i dag på de bløde antikviteter og tilhørende redskaber.

Specielt vakte den fine gamle silkekjole fra Paris lykke, for hvem ville ikke gerne kunne skrue sig ned i den og posere for galleriet!

*

Nu havde vi siddet længe nok, syntes Flemming Lundholm. Han



Flemming Lundholm.

fandt fiolen frem, og så var det bare med at komme ud på gulvet. Vi fik lidt egnshistorie fra Mandø – Ribe, hvorefter vi skulle lære en række-dans fra Mandø. Det specielle ved dansen var, at det hele tiden var spillemanden, der bestemte, hvad pøbelen skulle foretage sig. Det var nyt og dejligt at få et musikalsk indslag.

*

Som om det ikke var nok, så havde bestyrelsen bedt deltagere om at medbringe: Hvad er det? Mange gæt kom på bordet, men hvor meget, der blev afklaret, er vist ganske uvist. Snakken og gætterierne var livlige selv om klokken var mange, og det havde været en dag fyldt op med aktiviteter.

Vibeke Lilbæk

Der er mere stof fra Ribe turen i støbeskeen:

- *En flot billedserie fra det gamle dampspinderi i Skærbæk •*
- *En fortælling om det arbejdende væveværksted med næsten 30 håndvæve i Ravnings •*

Glæd dig, følg med i næste nummer af bladet.

TENEN inviterer: **Besøg på Greve Museum søndag den 3. juni 2007**

Bly, ler og tråd

Vi mødes i museet kl. 11:15. Jytte Harboesgaard giver os en omvisning på sin nye udstilling, som er blevet til i samarbejde med en billedhugger. Museet præsenterer udstillingen således:

Tekstildesigner Jytte Harboesgaard og billedhugger Jane Grundahl Christensen har gennem fire år udfordret og inspireret hinanden. Hvordan broderer man på en sten? Hvad sker der, når en pyramide af bly stilles ved siden af en pyramide broderet i den fineste hørtråd? Den gensidige inspiration og undren har tilført flere af deres værker en god portion humor. Bly, ler og tråd er således et møde mellem vidt forskellige materialer, teknikker og temperamenter.



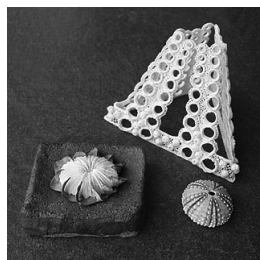
Svært at forestille sig, ikke sandt? Kom og lad dig overraske sammen med os!

Kl. 12:30 står caféen parat med en frokostplatte til os. Drikkevarer bestilles og betales separat

Prisen for omvisning og frokost eksklusive drikkevarer er 65 kr. for medlemmer og 75 kr. for ikke medlemmer – betales ved ankomsten.



Greve Museum Bækgårdsvej 9 2670 Greve. Busforbindelserne til Greve Museum er sparsomme om søndagen. Fra København H kan man tage S-Tog linje E kl. 10:36 (retning Køge) til Greve Station. Derfra går bus 600S (retning Hillerød) kl. 11:02 til Greve Centervej/-Bygade. Tjek selv i www.rejseplanen.dk



Tilmelding skal ske senest den 20. maj 2007 til Lone de Hemmer Egeberg 45 81 15 97 eller Annet Skjelsager 44 95 05 55.

Internet: www.grevemuseum.dk

TENENs årlige skovtur kommer denne gang til at foregå i det syd-danske – på øerne Lolland og Falster. Vi skal se nogle tekstiler som repræsenterer middelalderen, og vi skal se nogle tekstiler som repræsenterer de sidste par hundrede år. Ved et tilfælde vil der også være gamle våben begge steder.

Nysted, på Lollands sydkyst, er en lille gammel by, hvor det er en fornøjelse at gå rundt i gaderne og se de velbevarede huse. Går man ned til havnen, er der en dejlig udsigt ud over Østersøen og til byens grønne områder, der går helt ned til stranden. Længere ude langs kysten ligger slottet Ålholm, endnu en mindelse om tidligere tider.

I Nysted ligger det forholdsvis nyåbnede ANTIK LAGERET. En stor forretning med mange krinkelkroge, og ejerne har specialiseret sig i tekstiler og våben. Lisbeth, den ene ejer, er medlem af TENEN.

Forretningen bliver åbnet for os denne sommersøndag. Ikke fordi vi behøver at købe noget, men bare for at kunne gå rundt og kigge og snakke. Forretningen har alt fra utallige knappeark, over damaskduge, chemiser og bånd, til smukke gamle dåbsdragter i kulørt silke.

Efter at have set og snakket, drager vi mod Nykøbing, for der at besøge det store middelaldercenter. I middelaldercentret er det muligt at se en genskabt købstad fra sidst i 1300-tallet. Der er bl. a. et arbejdende væveværksted og et farveri. De agerende indbyggere er iklædt tidens dragter, og man må sikkert godt røre ved deres tøj for at mærke kvaliteten.

Der er også ridderturning og afskydning af blider med videre.

Når vi på et tidspunkt trænger til at blive mætte i maverne – så er der mange muligheder for at spise medbragt mad, eller for at spise middelaldermad i Den Gyldne Hane. Der er også en café med småretter. www.middelaldercentret.dk

Centret lukker kl. 16, og man drager hjem, når man finder tiden moden.

Og så håber vi på dejligt vejr, og fine ting at se på.



Turen er søndag den 12. august 2007, og der kan max. deltage 20 personer. Prisen er 85 kr. for medlemmer og 95 kr. for gæster.

Vi mødes kl. 10 ved Antik Lageret, Adelgade 16 i Nysted på Lolland. Middelaldercentret befinder sig: Ved Hamborgskoven 2-4, Sundby L., Nykøbing Falster – men det er på Lollandsiden!

Tilmelding senest den 5. august til formanden – 44 95 05 55 eller Anni Bloch – 32 59 59 77.

Vi kører i private biler, så ved tilmelding gives der melding om, hvorvidt man er selvkørende og har mere plads i bilen, eller man har behov for transport. Vi regner med at kunne arrangere opsamling et par steder.

Anni Bloch

Den middelalderlige skomagerfamilie fra Randers

Mange timer med nål og tråd er lagt i den rekonstruerede skomagerfamilie, der kan ses i Randers i Kulturhistorisk Museums nye middelalderudstilling.

Udstillingen handler om middelalderens mennesker, og i afsnittet om "de der arbejdede" kan man se den bedrestillede skomagerfamilie klædt i 1300-tallets højeste mode for arbejderklassen. Arbejdet med at skabe skomagerfamilien begyndte i efteråret 2005 med en undersøgelse af de arkæologisk fundne tekstiler fra Randers' muldjord. Det egentlige syarbejde er dog først udført over en 3 måneder lang periode i vinteren 2006/2007.

Skomagerfamilien er fiktiv – dvs. den bygger ikke på konkrete oplysninger fra hverken arkæologisk materiale eller skriftlige kilder fra Randers. Der er ingen skeletfund af skomagere, ej heller har der været tilstrækkeligt med tekstilmateriale til at en hel families tøj ville kunne genskabes. Skomagerfamilien er altså mere en illustration af, hvordan en skomagerfamilie kunne være klædt, end en reel rekonstruktion.

Som baggrund for dragterne er en række middelalderlige billeder studeret – for at ramme et bestemt udtryk og få et indtryk af antallet af dragtdele, sammensætning og farver.

Forlæg for dragternes snit, sømme og dekorative syninger er hentet i det arkæologiske fund fra Herjolfsnes i Grønland. Skomageren har således fået undertøj i hør – skjorte og broge – og en uldkofte i



Hermann Schuhster, 40. Bruder, 1425, Efter: Das Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderstiftung zu Nürnberg, Blatt 17v.

grøn og gul med brune hoser og strudhætte. Skomagerkonen har ligeledes undertøj i hør – hertil hører i middelalderen en særk, et forklæde og et hovedlin. Konen har derover en kjortel i uld i en fin rød farve. Det lille skomagerbarn har en brun kofte og en hvid hørkyse. Familiemedlemmerne har fået læder-sko, bæltet og punge. Der har i alt været 11 forskellige dragtdele at sy.

Tre personer fra Kulturhistorisk Museum i Randers blev udvalgt som prøvepersoner. Her var det vigtigt, at de svarede til den nogenlunde gennemsnitshøjde, man mener middelalderens mennesker har haft – ca. 165 cm for mænd og ca. 155 cm for kvinder. Personernes kropsmål blev brugt som grundlag for udformningen af dragterne, og aftryk af arme og ben blev anvendt da ginerne, der bærer dragterne

skulle bygges op samt som mål for hænder og hoveder, der skal give det sidste touch af personlighed. Men allerførst blev stoffet udvalgt og farvet.

Stoffet er et moderne fremstillet uldstof. Det har maskinspundet garn og er maskinvævet, men kvaliteten bygger på et arkæologisk fund fra Lödöse i Sverige. Som en stor del af det hjemligt vævede stof i 1300-tallets Skandinavien er det nutidige skomagerstof også fremstillet af langfibret "dobbeltpelset" uld (spælsau). Garnet er z-spundet i trend og s-spundet i islæt, med 14 tråde/centimeter i trend og omkring 10 tråde/centimeter i islæt. Endvidere er bindingen en 2/1 kiper, som giver stoffet forskellig for- og bagside. Garnet er fra Norsk Kunststvevgarn og stoffet er vævet på Kjellerup Væveri.

En varm september weekend blev de tre første stykker indfarvet. Fire store gasgruekedler stod på rad og række og slaget blev ledet af Lone Olsen fra Kjellerup, der havde sin mand Anders med som vandbærer. Stykkerne skulle først bejdses i alun – alle dele af processen tog tid, da vand og stof skulle varmes langsomt op og køles langsomt ned igen. I det første farvebad



Farvning af det valnøddebrune stykke stof. Der blev brugt moderne gruekedel, men rigtige valnøddeskaller og en masse håndkraft til at røre rundt. Foto: KVP

blev rejnfan kogt af. Efter et par timer blev planterne siet fra og to stykker stof lagt over i farvebadet. Efter endnu et par timer kunne det ene stykke tages op i en fin gul farve og skylles, mens det andet stykke fik endnu en omgang – denne gang med jernvitriol i gryden, så stykke nummer to blev grønt. Den røde kraprod blev lagt til opblødning i nylonstrømper natten over og næste dag blev stof og strømpeben kogt af over en tre timer langt periode, hvor Lone konstant måtte røre i gryden for at undgå skjolder. Det røde stof blev fantastisk. Senere blev også det brune stof farvet med valnøddeskaller.

Næste skridt på vejen var at lave snitmønstrene. Nationalmuseets publicerede snitmønstre af Herjolfsnesdragterne blev brugt som udgangspunkt. Alle dragtdele af uld blev først syet op i prøvestof, prøvet på prøvepersonerne og mønstret tillempet. Der blev foretaget så få ændringer som muligt, men skomagerdragtens forstykke var f.eks. for smalt i forhold til prøvepersonen og for at kjortelen ikke skulle stramme over brystet, blev



De fire uldstoffer, der er anvendt i projektet. Foto: KVP

den øget med ca. 1,5 cm. I forhold til de publicerede snitmønstre er der anvendt en str. S til alle dragtdele. Da snitmønstrene var tilpasset kunne stoffet klippes. Og endelig kunne det egentlige syarbejde med nål og tråd begyndes.

Det tog godt og vel 132 timer i alt at sy alle 11 dragtdele i hånden. Alt hørtøjet var det hurtigste at sy. Det blev syet med en vendt søm eller såkaldt fransk søm i alle sammensyninger, mens kanterne blev afsluttet med et dobbelt ombuk og en kastesøm. Ved ulddragterne blev sømmene i Else Østergårds publikation af Herjolsnesfundet nøje studeret. Der er anvendt forskellige sammensyningsmetoder og

flere dekorative afslutninger på Randersdragterne, bl.a. den brikvævede afslutningskant, der er gengivet på skomagerens kjortel.

Parallelt med syning af dragterne er opbygningen af giner og udformning af hoveder og hænder foregået. Dragterne blev dog færdiggjort først, og halsafslutninger m.m. på ginerne er foretaget på baggrund af dragterne. At iklæde en stiv figur et sæt tøj er ikke nogen let opgave, og ginerne blev bygget op med aftagelige arme, som først blev ført ud i ærmerne på skjorte og kjortel, før tøjet blev trukket ned over hovedet på ginen og armene sat på plads. Godt, at skomageren ikke kunne bide fra



Skomageren med kone og barn.

Foto: Lars Gorzelak Pedersen

sig, når vi blev for nærgående i påklædningen.

*

Og nu står de der så – skomageren med kone og barn – og kan betragtes i middelalderudstillingen på Kulturhistorisk Museum i Randers.

Kathrine Vestergård Pedersen

Litteratur:

- Cardon, Dominique: *La Draperie au Moyen Âge*, Paris 1999.
- Dahl, Camila Luise (under udgivelse) *Dragt og pragt i middelalderen*. Skrift og billedkilder til kvinders klædedragt i Norden, ca. 1325-1410.
- *Das Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderstiftung zu Nürnberg*, udg. af Wilhelm Treue, Karlheinz Goldmann, Rudolf Kellermann,

Friedrich Klemm, Karin Schneider, Wolfgang von Stromer, Adolf Wißner, Heinz Zirnbauer, München 1965.

- Munro, John: *Medieval woollens: Textiles, Textile technology and industrial organisation, c. 800-1500. The Cambridge History of Western Textiles I* (ed. David Jenkins) Cambridge 2003, s. 181-227.
- Nockert, Margareta: *Bockstensmannen och hans dräkt*, 1997.
- Vestergård Pedersen, K.: *Stofproduktion i Nordeuropa 1100-1500* – en analyse af tekstilfund fra Lödöse og Lübeck samt en diskussion af forholdet mellem tekstiler, vævetyper og produktionsformer. Upubliceret speciale i Middelalderarkæologi, Aarhus Universitet, 2004.
- Østergård, Else: *Som syet til jorden*. Tekstilfund fra det norrøne Grønland Århus 2003.

Begivenheder i og omkring en klædevareforretning fra 1780 til 2005

Den 1. november 2005 kunne klæde- og silkehandlerfirmaet I. W. Hvidberg i Løngangstræde i København fejre 225 års jubilæum.

Firmaet er det eneste af sin art, der er tilbage i Danmark i dag. Utallige klædefirmaer har inden for de sidste 50 år måttet dreje nøglen om af mange årsager. Fa. I. W. Hvidberg har også været gennem hårde tider, men rebede sejlene i tide, uden dog at ændre væsentligt på det gamle koncept. Trods alle negative odds lever firmaet den dag i dag, nu bedre kendt under navnet Hvidberg Stoffer, i bedste velgående fornyet efter tidens trend men grundlæggende efter det gamle koncept, der udsiger kvalitetsvarer frem for alt og ikke mindst en venlig personlig kundebetjening.

*

I 1780 var København en lille by indesluttet bag voldene. Den enevældige konge hed Christian VII, der på dette tidspunkt var fraskilt. I 1772 havde han via et kup måttet forstøde sin hustru Caroline Mathilde, der var blevet frataget sine børn og landsforvist og havde fået henrettet sin livlæge Struensee. Kronprins Frederik (VI) var kun 12 år, og da hans far var sindssyg, blev landet regeret af kongens gehejmekabinetsssekretær Ove Høegh-Guldberg og enkedronning Juliane Marie. Kun fire år senere i 1784 tog kronprinsen magten ved et kup. I Frankrig sad Louis XVI og dronning Marie Antoinette stadig på deres troner og havde bl. a. besøg af Benjamin Franklin som i 1778 fik Frankrig til at anerkende de Amerikanske Staters selvstæn-

dighed og erklære England krig. Det medvirkede i høj grad til, at to kongelige franske hoveder blev hugget af i 1793.

Men i Danmark var der 1780 ret fredelige tilstande, og vores handel gik strygende. Det må have været årsagen til, at to jyder etablerede hver deres hosekræmmer- og silkehandel forretninger i København. Den ene hed Michael Pedersen, som kun 11 år gammel i 1767 var kommet til København, hvor han boede hos sin morbror Niels Andersen Sædding, der var hosekræmmer. I 1779 fik Michael Pedersen eget borgerskab som hosekræmmer og silkehandler – nu under navnet Michael Kierkegaard. Det gik ham så godt, at han allerede solgte firmaet til et familiemedlem i 1797 og levede af sin formue resten af sit liv. Da vidste han ikke, at han 56 år gammel i 1813 skulle blive far til Søren Aabye Kierkegaard, den sidste i rækken af 7 børn.

Den anden jyde Henrik Hansen Lund etablerede sin hosekræmmer- og silkehandel den 1. november 1780, og fik i løbet af få år en blomstrende forretning. Han blev far til adskillige børn, hvoraf én er kendt den dag i dag inden for naturforskning. Hans navn er Peter W. Lund, naturforsker og videnskabsmand f. 1801. Han rejste til Brasilien i to omgange og sendte værdifulde samlinger og rigt illustrerede afhandlinger til Zoologisk Museum. Henrik Stangerup har skrevet om ham i bogen "Vejen til Lagoa Santa". Her døde Henrik Lund i 1880 syg og nervedbrudt.

Disse to familier blev meget stærkt knyttet til hinanden gennem Søren Kierkegaards søstre Pe-

trea og Nicoline, der blev gift med to af Henrik Lunds sønner, der begge fik en højere uddannelse og aldrig fik noget med klædefirmaet at gøre.

Som nævnt var Henrik Hansen Lunds forretning en succes. Men under Napoleonskrigene som eskalerede primo 1800-tallet blev det svære tider for import af klædevarer. Vi kom i klemme mellem stormagterne. Napoleons fastlandsspærring må have forhindret handel med englænderne. Måske har det lettet på import fra bl. a. Nederlandene efter englændernes bombardement af København i 1807, hvor Danmark efterfølgende holdt med Frankrig. Det er kun at gisne om. Men firmaet holdt skindet på næsen. Overlevede statsbankerotten 1814 samt afståelsen af Norge til Sverige. I de næste mange år blev det trange tider for lille Danmark. Men folk skulle dog stadig have tøj på kroppen.

Efter Henrik Hansen Lunds død blev firmaet overtaget af klæde- og silkekræmmer Josias Daniel Hansen Schmidt (1801-1872), som hurtigt blev velstående. I 1855 afstod han klædehandelen til sine søstersønner, nu under navnet I. D. Schmidts eftfl. Set i historisk perspektiv må det være gået godt for firmaet på trods af landets politiske og økonomiske situation. Enevældens epoke var ved at være slut. Europa var i omvæltningernes tid. Vi havde en krig med tyskerne i 1848 og fik landets første grundlov 5. juni 1849 underskrevet af kong Frederik VII. I 1864 kom så den katastrofale krig mod Preussen med tabet af Sønderjylland som re-

sultat. Helt sporløst over firmaet kan alt dette næppe være gået.

I 1906 blev firmaet overtaget af Jens Westengaard Hvidberg. Han havde i en del år været ansat i firmaet og sprang til, da firmaet skulle sælges. Det skal nævnes, at firmaet nu udelukkende handlede med klædevarer. 1. Verdenskrig blev ikke de store katastrofeår for Danmarks handel, da vi var neutrale. I 1916 påbegyndte I. W. Hvidbergs søstersøn Knud Erik Hvidberg-Hansen sin elevuddannelse i firmaet. Efter I. W. Hvidbergs død i 1928 videreførtes firmaet af I. W. Hvidbergs datter Aase Hvidberg og Knud Erik Hvidberg-Hansen. Firmaet overlevede depressionen i 30-erne og kom igen nem en meget svær tid under 2. Verdenskrig. Al import fra de engelske klædemøller, som dengang var hovedleverandører stoppede brat. Man måtte rationere det lag, man nu engang lå inde med, og de danske klædemøller kørte på halv kraft. Men firmaet havde et utroligt godt samarbejde med ikke mindst Brandts Klædefabrik i

Odense. Det var en balancegang, men det gik. At efterspørgslen på klædevarer eksploderede efter krigens afslutning siger sig selv.

Efter endt handelsuddannelse, bl.a. på engelske klædefabrikker, indtrådte K. E. Hvidberg-Hansens søn Jens Jørgen Hvidberg-Hansen i 1950 i firmaet. I 1975 overtog han firmaet, nu som eneindehaver og efter 53 år i forretningen overtog sønnen Jens Ulrik Hvidberg-Hansen i 2003 roret. Han kan med rette igen kalde sig silke- og klædekræmmer, en benævnelse grundlæggeren af firmaet benyttede sig af, det ligger gemt i navnet Hvidberg Stoffer.

De sidste 50 år har vendt op og ned på mange ting. Ikke mindst indenfor klædebranchen. Gennem 60-erne og 70-erne lukkede de store klædegrossister én efter én. Klædefabrikkerne ligeså. Dominoeffekten var i fuld gang. Tilgangen til skrædderfaget var vigende, hvilket var synd og skam for det pragtfulde håndværk, som virkelig godt skrædderi er.

Ulrik Hvidberg

Postkort fra Barcelona

Som flittig kunde i tekstilmuseer besøgte jeg for to år siden et sådant i Barcelona.

Mange ting var interessante; men én ting tog næsten pusten mig: En sommerkjole fra 1905 – en model, som dronning Alexandrine kunne have båret – med bøj hals, lange ærmer, stramt liv og klokkeformet lang nederdel. Materialet var fint hvidt lærred og det, der var betagende, var at kjolen var helt overbroderet med venetiansk broderi bortset fra to partier på nederdelen hver ca. 10 x 25 cm. Alt var med de smukkeste motiver i art-nouveau stil og i en top kvalitet.

Desværre havde jeg intet kamera med og der var ingen fotos at købe; men jeg måtte tre gange tilbage til kjolen for at beundre den.

Museu ■ Textil
i d'Indumentària



Margit Ambeck
www.museutextil.bcn.es

COCHENILLELUS

For mange år siden, dengang i 1970'erne, var en del af os travlt beskæftiget med at spinde, væve, plantefarve og hønsestrikke. Vi så det som et naturligt led i processen med at finde vores styrke og historie i samfundet – som kvindesag. Det eneste vi ikke gjorde, var at brodere. Broderiet var nok forbundet for meget med den traditionelle kvinderolle vi kæmpede for at forlade.

Jeg lærte det hele. Plantefarvningen lærte jeg på et to-ugers kursus hjemme hos Esther Nielsen i Rødovre. Esther var plantefarveren. Udforskede, eksperimenterede og åbnede en verden af planteinteresse for os, når vi var ude at samle stakkevis af gråbynke, padderokke og hvad vi ellers fandt.

Det er efterhånden mange år siden jeg sidst har farvet et uldfed, og jeg har glemt hvorfor jeg egentlig stoppede med en handling, der gav så megen glæde. Stadig husker jeg underet, når den hvide uld skiftede over til en dyb olivengrøn farve, og den helt særlige lugt i køkkenet når gryden, garnet og planten stod og simrede på komfuret. Ud over alle de nuancer der kunne opnås med hjemmeindsamlede planter, var der også de dyre indkøbte farvematerialer som indigo, krap og cochenille, der blev brugt til henholdsvis blå- og rød-farvning.

Cochenillen kendte jeg som en lille grå, nærmest stenagtig ting, men så man nøje efter anedes der visse aftegninger, der kunne lede tanken hen på en organisk tilblivelse.

Lusene, for det drejede sig om tørrede kaktuslus, blev mast i en morter, for derefter at blive tilsat farvebadet. Resultatet blev en kraftig rød farve, der kunne ændres til andre nuancer med kemi eller andre farveemner.

Nu ville tilfældet, og en fødselsdag, at jeg, sammen med børn og børnebørn skulle til La Santa Sport – et sports- og familiecenter beliggende på øen Lanzarote. Og da jeg er absolut ikke-sportslig besluttede jeg at bruge tiden til at læse bøger, og til at gå på jagt efter cochenillelusen, som jeg vidste havde været dyrket på øen.

Øen Lanzarote er fantastisk. Den er helt sort og består udelukkende af lava og vulkaner. Hist og her står en palme eller en kaktus, og der ses små marker med vindstokke eller majs. På alle marker ligger et mindst 20 cm tykt lag af granuleret lava, der sørger for at opsuge den dug, der falder i stor mængde om natten. Det har tidligere været nok til at klare planternes vandbehov, men nu foregår der sideløbende en del kunstvanding. Der findes intet ferskvand på øen, så vandforbruget klares med afsaltet havvand.

Vi lejede en bil og kørte nordpå, og pludselig så vi dem, alle figenkaktusserne. De stod overalt i tætte mængder, indhegnede af lave lavagærder, eller som enkelte vildfarne planter. Da det var midt om vinteren (21°), var der ingen modne frugter, kaktusfigner, men der var fine, små umodne frugter.

Men det vigtigste var bladene. Der sad nemlig de store grå lus,



... og pludselig så vi dem, alle figenkaktusserne. De stod overalt i tætte mængder, indhegnet af lave lavagærder ...

ubevægelige, i kolonier der var dækket af et hvidt lag af selvskabt vokspudder, der virkede vandskyende. De største af lusene var 3-4 mm. store, og de var omgivet af en mængde mindre lus, der sad lige så ubevægelige. Indimellem blandede en lille snegl sig i billedet, men ellers var der kun lusene, der så ud som var de ved at grave sig ned i et snelag.

På grund af navnet skjoldlus har jeg altid forestillet mig, at det var hårdskallede små væsener, men de var meget bløde at røre ved, og ved det mindste tryk gik der hul på dem og en mørkerød væske sivede ud på fingrene. Og var meget svær at vaske af igen.

Vi fotograferede, og afskar til sidst et par blade som forsigtigt blev bragt hjem i kufferten.

Lusene

Cochenillelusen er en skjoldlus (*Dactylopius coccus*), en parasit, der lever af at suge plantesaft ud af værtsplanten. Lusene ser uanseelig ud, men lysten til at afprøve den som farvegiver må have været opstået i samme øjeblik en lus engang i fortiden bristede ved en tilfældig berøring. Farvestoffet hedder karmin.

Hunlusen er den største, og hun kan sandsynligvis blive endnu større end de eksemplarer jeg har set. Hun har ingen vinger, men sidder og venter på at den lille bevingede hanlus skal komme flyvende og befrugte hende. Hans liv er ret kort, to - tre dage kun.

Hunlusen begynder at lægge æg i store mængder. En kilde fortæller, at der kan komme 400 æg dag-

ligt i op til 16 dage. Det er æggene, og dermed de ægbærende hunner, der indeholder mest farvestof. Efter 75 dage har der udviklet sig nye tykke lus, der er parat til nye æglægninger.

Hvis lusene får lov til at blive siddende på planten og mangfoldiggøre sig, vil de i sidste ende ødelægge planten.

Historisk set

Allerede ægypterne, grækerne og romerne kendte til at farve med rødt. Der blev imidlertid brugt andre farveemner, som purpursneglen eller kermeslusen (en anden skjoldlusart, der dog ikke havde nær den samme farvekvalitet som cochenillelusen).

I den verdensdel, der med tiden skulle komme til at hedde Amerika, havde befolkningen i visse områder længe brugt cochenillelusen til rødfarvning af tekstiler mm. Da spanierne så kom til Mexico, øjnede de hurtigt mulighederne for en god fortjeneste på cochenillelusens kraftige farveindhold. Næst efter guld og sølv blev de små "skarlagenskorn", som de blev kaldt, spaniernes største indtægtskilde fra den nye verden.

Spanierne gjorde hvad de kunne for at hemmeligholde og beskytte den indtægtskilde de havde fundet. Der var udførselsforbud af levende lus og strenge straffe for dem der gjorde forsøget.

I Europa kom man til at elske den nye farve, og den blev udnyttet til mange forskellige formål: medicin, maling, tekstilfarvning, sminke mm. Ikke mange i Europa vidste hvad "skarlagenskorn" i virkelighe-

den bestod af. Der blev mest gættet på en eller anden form for eksotiske bær fra det nyopdagede land.

Da spanierne havde monopol på handlen med cochenille, var prisen høj, og mange andre lande har ønsket at få del i handlen. I løbet af 1700-tallet lykkedes det for enkelte at udføre nogle levende lus, så der blev mulighed for at forsøge at få dyrkningen i gang andre steder.

Her i år 2007, hvor den svenske botaniker Linné fejres for sin 300 års fødselsdag, skal også bringes historien om Linné og cochenillelusen. Linné var meget interesseret i at se og dyrke denne symbiose af plante og lus. Han sendte en studerende til Mexico, og det lykkedes omsider denne at fremskaffe en lusebesat figenkaktus i en urtepotte. Ad lange og farefulde veje blev potten hjemtaget til Sverige og kom omsider helt til Uppsala, hvor Linné imidlertid lige var optaget af noget andet. Urtepotten blev sat i drivhuset, overgartneren kom for at inspicere den nye plante og blev ret fortørnet over at se al det utøj, så han tog sin haveslange og sprøjtede godt til. Kun en enkelt lus overlevede, og den var ikke med æg.

En anden eventyrer, en franskmand, gjorde forsøget i 1777, og fik efter mange strabadser franarret en farmer nogle lusefyldte kaktusblade, men uden at det rigtig lykkedes for ham senere hen at få gang i en cochenilleproduktion. Hemmeligheden bag farvestoffet var dog nu ved at blive kendt, og efterhånden lykkedes det at få etableret kaktusplantager i Java, Indien, Algeriet og De Vestindiske Øer, hvorfra kolonimagterne kunne

På de Kanariske øer kunne en trænet arbejder indsamle 1 kg lus pr. dag, hvilket svarer til 140 000 lus. 3 kg indsamlede lus giver 1 kg tørrede lus. Og 100 gram cochennillelus kan indfarve 1 kg uld.



skaffe sig farvestof udenom spanierne. Resultaterne var ikke altid lige gode, farvemæssigt set.

For det var ikke let. Det var ikke alene lusene, der skulle finde sig til rette under nye vilkår. Også værtsplanten skulle trives, og figenkaktus har nogle helt bestemte krav til temperatur- og vandforhold. Planterne trives bedst hvor de store, flade kaktusblade kan modtage en vis mængde nattedug, som planten optager som næring (det passer fint med at lusene dækker sig med et hvidt vandskyende vokslag).

Tiden var ved at løbe fra spanierne i Sydamerika. Befolkningerne gjorde oprør og ville være selvstændige, så hvis spanierne skulle vedblive med at tjene penge på salg af cochennillelus, måtte de finde an-

dre dyrkningssteder. Det blev forsøgt at omplante lus og kaktus til Andalusien, men udbyttet var ikke stort nok.

På De Kanariske øer var figenkaktussen allerede indført adskillige år tidligere pga. kaktusfrugterne, der er ret delikate. Spanierne forsøgte nu i sidste sekund at omplante lusene til de allerede vel-etablerede værtsplanter – og det lykkedes. Lusene spredte sig og farvekvaliteten var fin. Der siges, at øens beboere i starten var absolut forbeholdne overfor den nye snyltegæst, af en velforståelig frygt for at lusen skulle sprede sig til andre afgrøder.

I 1830'erne var en egentlig plantagedrift etableret, og i 1836 frigjorde Mexico sig fra Spanien. Så sent som i 1870 eksporterede De

Kanariske Øer 3000 t. cochenillelus. På samme tid blev de kunstige farvestoffer, anilinfarverne, opfundet og naturfarvestofferne blev efterhånden fortrængt.

Ved indhøstningen af cochenillelusene blev de ægfyldte hunner forsigtigt løsnet fra bladet ved hjælp af en fjer eller en pensel, og faldt så ned på en indsamlingsbakke. Derefter skulle lusene slås ihjel. Den traditionelle måde var at sprede lusene ud på bastmåtter i solen, hvor de efter et par uger var tørret ind til de små stenagtige former. En anden metode bestod i at dampe lusene, for derefter at tørre dem.

En trænet arbejder kunne indsamle 1 kg lus pr. dag, hvilket svarer til 140 000 lus. 3 kg indsamlede lus giver 1 kg tørrede lus. Og 100 g cochenillelus kan indfarve 1 kg uld.

Nutiden

Men det er stadig muligt at møde cochenillelus.

Victoria Finlay fortæller fra et besøg på en moderne cochenillefarm i Chile, at indhøstningen nu foregår ved at arbejderne, iført briller og beskyttelsestøj, går ned mellem rækkerne af figenkaktus med en art støvsuger og suger bladene rene for lus. Derefter får planten en hviletid på 2 – 3 måneder, inden den igen bliver inficeret med nogle ægfyldte hunner, der får lov til at sidde på planten i 3 – 4 måneder, inden sugeren kommer igen. Ejeren af farmen fortalte, at han undertiden får breve fra "red dyrene" organisationer.



Forfatterens cochenille lusefarm.

Enkelte virksomheder holder fast ved indfarvning med cochenillelus, bl.a. til de garner der bruges til en del østerlandske tæpper.

Cochenillelus indgår også stadig i farvning af levnedsmidler og sminke. På et tidspunkt, for ikke så længe siden, blev karminfarven betragtet som et godt farvetilsætningsstof, da det var et rent naturprodukt, i modsætning til de syntetisk fremstillede farveemner. Farvestoffet har endog fået et nummer: E120, og det er tilladt at bruge det i madvarer, der må tilsættes farvestof. Det bruges især til sminke, læskedrikke, kager, is og slik, men også den fine, røde skinke kan være farvet med karmin. Nu er farvestoffet imidlertid kommet på listen over stoffer, som undertiden kan fremkalde overfølsomheder og allergier. Det er endda kommet på listen over farvestoffer, som grup-

pen Hyperactive Children's Support Group anbefaler fjernet fra børnemad.

Man må sige, det er noget af en nedtur for cochenillelusen.

*

Til sidst skal jeg fortælle at det afklippede kaktusblad – nu i en urtepotte – indtil videre ser ud til at trives i min vindueskarm. Også lusene ser ud til at være blevet lidt større, og jeg tror at de lige nu er i gang med en æglægning. Og hvad

der så skal ske, er lidt mere usikkert.

Anni Bloch

Læs mere:

- *Purpur, koschenill, krapp: En bok om röda textilier.* Gösta Sandberg. Stockholm. Tiden, 1994.
- *Colour. Travels Throug the Paintbox.* Victoria Finlay. Sceptre, 2002.
- www.vulkaner.no/t/lanza/cactus_n.html
- www.seilnacht.com/Lexikon/Cochenil.htm

Udstilling og bøger:



Marimekko

Kunstindustrimuseet i København åbnede for nylig forårets store udstilling af Marimekko tekstiler. Finlands stolthed og bedste brand fylder tre lange sale med alle de kendte blomster og striber og mere til. En flot opvisning og dejligt at se, at også de helt unge tager mønstrene til sig.

Samtidig er museets længe savnede bibliotek genåbnet efter mere end et år med bygningsmæssige

problemer. Bogkataloget er online, og her kan man blandt meget andet finde den store bog om Marimekko udg. af Marianne Aav i forbindelse med udstillingens visning i New York 2003. Omsider en hel bog om virksomhedens historie med biografier, bibliografi og spækket med farvebilleder.

Lone de Hemmer Egeberg

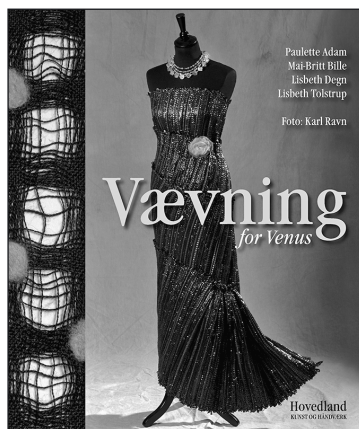
Paulette Adam, Mai-Britt Bille, Lisbeth Degn, Lisbeth Tolstrup: *Vævning for Venus*. Fotograf, Karl Ravn. Forlaget Hovedland, 2006. 173 sider, indbundet. ISBN 87-7739-841-6. Pris 298 kr.

Tekstilhistorisk litteratur har altid førsteprioritet på denne plads, men da det er så sjældent, der udgives danske vævebøger, skal den titel omtales.

Vævning for Venus er ikke en opskriftsbog i traditionel forstand, snarere en idebog.

Paulette Adam, Mai-Britt Bille og Lisbeth Degn er aktive i Midt-sjællands Vævekreds og har sammen med Lisbeth Tolstrup skrevet en usædvanlig bog. Den emmer af begejstring, fællesskab og kollektivitet, og når man nævner ordet kollektivitet, tænker mange måske på 70-erne. Det gjorde jeg også selv, men på den positive måde. Den begejstring der springer ud af siderne, fik mig til at tænke på Kirsten Hofstätters hønsestrikbøger, og selv om titlerne i øvrigt ikke kan sammenlignes, så er den kollektive glæde ved det tekstile et fællestræk begge steder.

Vævekredsens medlemmer har sendt deres arbejder ind til en jury, som har udvalgt de arbejder, der skulle med i bogen. Hvert arbejde er ledsaget af en ultrakort væveopskrift primært bestående af materiale, trådtæthed og bindingstegning. Derudover får vi også væverens egen historie om arbejdet, f. eks. hvad der blev ud af det kedelige brune garn, eller hvordan man alligevel får en flot jakke, selv om der egentlig ikke er stof nok. Hvordan man kan genfinde den unge pige i sig selv, inspireres af et sort og hvidt gulv eller et bryllupsbillede fra 1880. Foruden en lang række andre historier. Mange har arbejdet med de nye garner, som er blevet tilgængelige via Garnindkøbsforeningen, og videregiver generøst deres erfaringer med materialer, der arbejder meget anderledes i væven end de velkendte. Og så er der to kapitler, som jeg især mener bør fremhæves, nemlig



kapitlerne om materialer og efterbehandling. Præcist, velskrevet og spækket med informationer. Kapitellet om efterbehandling forestiller jeg mig umiddelbart at bruge. Selv om jeg læste bogen i sene aftentimer, var jeg sådan set klar til at stille an med valkeforsøg med det samme!

Ledreborg Slot har dannet ramme for en del af fotooptagelserne, hvilket har givet billedsiden en egen stemning.

Det er dejligt at opleve, at en vævekreds tør sætte sådan et projekt i gang, dermed beviser den også, at vækstlagene har nyttige ressourcer til gavn for hele det tekstile område.

I øvrigt har forfatterne selv valgt at se deres arbejde i et historisk lys. Mai-Britt Bille skriver om den bevægelse, som vævekredsene udgør – primært med fokus på Midt-sjællands Vævekreds, og Lisbeth Tolstrup sætter vævekredsene ind i en større sammenhæng under overskriften, Tekstil dokumentation. Så blev tekstilhistorien alligevel tilgodeset!

Susanne Nielsen

BRODERI FØR OG NU

Det usædvanlige er sket: Et nyt tekstiltidsskrift har set dagens lys – oven i købet om broderi.

Når BRODERI FØR OG NU omtales i TENEN, er det fordi bladet i mange tilfælde fortæller om en gammel broderet genstand, som navneklude, vikingebroderi mm., for derefter at lade dette give inspiration til et nyt projekt i moderne og eksperimenterende stil.

Der lægges stor vægt på at præsentere nye materialer og teknikker, der kan indgå sammen med traditionelle broderisting. Som en god rutine slutter mange indslag med en henvisning til litteratur og web-sider.

Ud over en stor mængde opskrifter, har der i hvert nummer

været en artikel om et museumsbesøg, hvor en museums-genstand har dannet baggrund for et broderi. Desuden er der boganmeldelser og omtale af tekstiludstillinger.

Bladet er fyldt med farvefotografier og instruktive sort/hvide arbejdstegninger.

En enkelt person, Elna Høgh, står bag dette spændende projekt. Et kæmpearbejde, som man kun kan ønske held og lykke. Man må håbe, at der med tiden bliver lidt flere personer involveret i arbejdet.

Der er udkommet 3 numre, senest i marts 2007.

Udgivelse to gange årligt, prisen pr. tidsskrift er 50 kr. + porto.

BRODERI FØR OG NU kan købes ved at henvende sig til: Elna Høgh, tlf. 36 16 11 58.

Anni Bloch

ARRANGEMENTS- OG UDSILLINGSKALENDER

TENEN inviterer: Tematur til Greve Museum – Bly, ler og tråd. Søndag den 3. juni 2007 kl. 11:15. Tilmelding senest 20. maj. Se side 13 i dette blad.

TENEN inviterer: Skovtur til Lolland søndag den 12. august 2007. Tilmelding senest 5. august. Se side 14 i dette blad.



Vendsyssel Kunstmuseum:

Berit Hjelholt. Til 5. 8. 2007.

Adr.: P. Nørkjær's Plads 15, 9800 Hjørring

Aalborg Kongres & Kultur Center:

Dansk Patchwork Forenings Træf. 25. og 26. august 2007.

Adr.: Europa Plads 4, 9000 Aalborg

Industrimuseet, Horsens:

Klædeskabet – omkring 2. verdenskrig. Til 15. 10. 2007.

Adr.: Gasvej 17-19, 8700 Horsens

Skanderborg Museum:

Dronning Sofies brudekjole. Udstilling udlånt fra Kronborg. Til 31. 5. 2007.

Adr.: Adelgade 5, 8660 Skanderborg

Moesgård Museum:

Egekisterne fra Borum Eshøj, dragter fra Bronzealderen. Til 23. 9. 2007.

Adr.: Moesgård Allé 20, 8270 Højbjerg

Den Gamle By: Stueetagen i Udstillingsfløjen bag Møntmestergården

Kristentøj og dåbskjoler. Til 9. 9. 2007.

Adr.: Den Gamle By, Viborgvej 2, 8000 Århus C

Textilforum:

Lise Frølund, billedvævning. Til 28. 5. *Dragtudstilling.* Til 1.9. *Alle Tiders Mand* – tøj og ting til rigtige mænd. Til 2.9. *European Art Quilt IV.* 7. 6. til 9. 9. 2007.

Adr.: Vestergade 20, 7400 Herning

Museumsgården Kringsminde:

Uld og forarbejdning af samme. 12. 5. 2007. kl. 10-16.

Adr.: Kringsmindevej 9, Egeskov, 7000 Fredericia

Tønder Hallerne – Tønder Stadion:

Kniplings Festival med salgsmesse. Udstillinger flere steder. 1. til 3. juni.

Adr.: Sønderlandevej 4-6, 6270 Tønder

Museum Sønderjylland - Arkæologi Haderslev:

Skrydstrupkvinden på Haderslev Museum. Hele 2007.

Adr.: Dalgade 7, 6100 Haderslev

Hørvævmuseet på Krengerup Gods:

Gymnastikdragtproducenten GYFAs historie og udvikling. Til 30. 9. 2007.

Adr.: Nårupvej 30, 5620 Glamsbjerg

Den Fynske Landsby:

Knipling i Præstegårdens Enkesæde 20. maj og søndage 3. juni til 19. august samt tirsdage 3. juli til 7. august kl. 10-16. *Arbejde med hør.* 4.+8.+15. juli 2007 kl. 11-17.

Adr.: Sejerskovvej 20, 5260 Odense S

Odense Domkirke: ved indgangen

Anne Hedeager Krag: *Knud den Helliges silke.* Om de to mønstrede pragt-tekstiler af silke Ørnetæppet og fuglepuden, deres historie og motivernes symbolik. 13. 5. 2007 kl. 14.

Adr.: Sankt Knuds Plads, 5000 Odense

Bispegården, Kalundborg:

Billeder og keramik, bl.a. Anne Fabricius Møller, tekstiltryk og Charlotte Schrøder, gobeliner. Til 20. 5. 2007.

Adr.: Bispegården, Adelgade 6, Kalundborg

Lejre Forsøgscenter: væveværkstedet

Bronzealderens tøjdesign og jernalderens hellige ofringer. Fremvisning og fortælling v/ Karen-Hanne Stærmose Nielsen. 13. 5. 2007 kl. 14.

Adr.: Slange Allé 2, 4320 Lejre

Ågerup Bibliotek:

Knipling-udstilling, Inger Lise Jensen. Til 31. 5. 2007.

Adr.: Gundsøllevej 2, Ågerup, 4000 Roskilde

Håndværk uden Grænser:

Uld og bomuld. Naturprodukter fra et stort geografisk område. Til 5. 8.

Adr.: Sdr. Hammer 2 D, 3730 Nexø

Bibliotekssalonen:

Patchwork udstilling, Else Mikkelsen. Til 20. 5. 2007.

Adr.: Jernbanegade 24, 3600 Frederikssund

Skovhuset ved Søndersø:

Nulle Øigaards billedtæpper. Til 3. 6. 2007.

Adr.: Skovhuset ved Søndersø, Ballerupvej 60, 3500 Værløse

Hamtermøllen:

Våben og Tekstilindustrien i Hellebæk. Til 25. 12. 2007

Adr.: Bøssesmagergade 21, 3150 Hellebæk

Nationalmuseet:

Duodji - kunsthåndværk fra Sameland. Til 26. 8. 2007.

Adr.: Ny Vestergade 10, 1471 København K

Rosenborg Slot:

Det Elegante liv - Fra Frederik 5.s hof, bl.a. Sophie Magdalenes pragtfulde brudekjole fra 1766. Til 13. 5. 2007.

Adr.: Øster Voldgade 4A, 1350 København K

CHRISTA'S Fine Tribal & Modern Art Gallery:

Afrikanske tekstiler, masker og figurer. Til 29. 5. 2007.

Adr.: Bredgade 36, 1260 København K

Kunstindustrimuseet:

Marimekko. Til 28. 5. 2007.

Maria-Louise Grau : 'Strik som små kunstværker'. Til 17. 6. 2007.

Adr.: Bredgade 68, 1260 København K

Rundetårn:

Tekstiler, Tegn og Tanker. 7. 7. til 12. 8. 2007.

Adr.: Købmagergade 52A, 1150 København K

Kulturen:

Textila tekniker och material. En mindre studiekammare. Til 30. 12. 2007.

Adr.: Tegnérplatsen, S-221 04 Lund

Grand Hotel Reykjavik: Nordisk Husflidskonference

Håndværkstradition og design - fremtiden er håndlavet. Den 26. til 30. september 2007.

Adr.: www.heimilisidnadur.is



TENENs kalender udarbejdes på grundlag af arrangementer i *KultuNaut* – Den Elektroniske Kulturkalender. Yderligere oplysninger samt illustrationer modtages gerne direkte fra arrangører og deltagere. Deadline for korte meddelelser er ca. to uger før bladet udkommer. Send oplysningerne til Vibeke Ervø, som koordinerer listen.

Telefonliste for TENENs bestyrelse mv.

<i>navn</i>	<i>adresse</i>	<i>telefon / ePost</i>	<i>hverv</i>
Annet Laursen Skjelsager	Dorthesvej 2 3520 Farum	44 95 05 55 <i>silke-annet@detail.dk</i>	formand + redaktion
Lone de Hemmer Egeberg	Teglgården 66 st.th 3460 Birkerød	45 81 15 97 <i>elone@hotmail.com</i>	næstformand
Bent Bille	Søndergade 66 5620 Glamsbjerg	64 72 15 65 <i>familien.bille@get2net.dk</i>	kasserer
Lis Slottved	Hjarupvej 10 6200 Aabenraa	74 63 03 50 <i>slottved@privat.dk</i>	sekretær + redaktion
Vibeke Lilbæk	Kollerødvej 39 3450 Allerød	48 17 16 47 <i>vofl3450@yahoo.co.uk</i>	redaktion
Anni Bloch	Thingvalla Allé 5, 2300 København S	32 59 59 77 <i>anni.bloch@tiscali.dk</i>	bestyrelse
Tina Ejlersen	Ravningvej 10, Ravning, 6760 Ribe	75 43 77 06 <i>tina.ejlertsen@tele2adsl.dk</i>	bestyrelse
Hanne Frøsig Dalgaard	Bredebovej 33, 6.tv 2800 Lyngby	45 88 32 67 <i>hfd@tdcadsl.dk</i>	suppleant
Anni Mejdahl	Nibsbjergvej 10 7500 Holstebro	97 42 37 86	suppleant
Margit Ambeck	Lyshøjgårdsvej 87, 1.th 2500 Valby	36 30 61 50	suppleant
Lucie Borgsmidt-Hansen	Broholms Allé 28 2920 Charlottenlund	39 64 31 85	revisor
Susanne Nielsen	Sasserød 16 5462 Morud	64 83 11 26	korrektur, forklæder
Vibeke Ervø	Åfløjen 4, 2. tv 2700 Brønshøj	44 85 18 44 <i>ervo@mail.dk</i>	kalender
Frits Lilbæk	Kollerødvej 39 3450 Allerød	48 17 16 47 <i>vofl3450@yahoo.co.uk</i>	redaktion

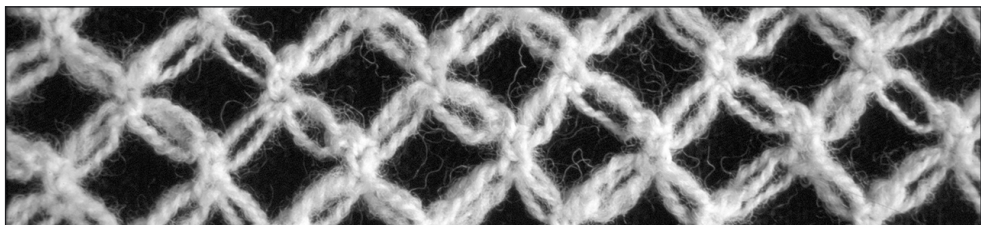
TENENs HJEMMESIDE PÅ INTERNET

har fået en ny adresse:

<http://tenen-dk.bomeunix.org/tenen>

Der er også kommet endnu mere indhold, blandt andet
det danmarkskort, som blev delt ud på generalforsamlingen i Ribe og
en komplet samling af tidsskriftet TENENs forsider.

Der er flere nye henvisninger og som der plejer
et udvalg af dette nummers billeder i farver.



Mit får hed Rasmine • De friske texcel-får på TENENS forrige bagside fik mig til at minde, dengang jeg som 15-årig fik et texcel-lam af min far. Moderfåret var død, så lammet skulle have mælk fra flaske. Jeg kaldte lammet Rasmine, og så snart vejret var til det, kom Rasmine på græs. På græsplanen. Derfor blev lammet meget socialt og selskabeligt anlagt.

Da efterårsklipningen var foretaget, var min mor overbevist om, at dyret savnede sin gode uldpels, hvorfor hun resolut gav det en sweater på – en islændersweater vel at mærke! Og nej, der findes ikke noget billede af Rasmine med sweater på. Sweaterperioden var kort, for så kom dyret atter på stald, hvilket siden skulle blive dets banesår, da det fik dårlige ben af at gå på cementgulv sammen med køer og grise. Derfor blev Rasmine aflivet efter nogle år, og nej, man slakter og spiser ikke gode venner.

Jeg kartede og spandt fårets uld, og af garnet hækede jeg sjaler til min mor og mormor. Vores nabokone hed Marie. Hun var dengang 83 og hækkeekspert. Hun inspicerede mit arbejde og sagde: "Idiot-hækling, ja, det kan enhver idiot finde ud af –"



Min far er fotograferet i 1975 med Rasmine i favnen. Billedet fortæller, at alting forsvinder og forgår. Svinestalden til venstre er fra 1700-tallet og med overkalket bindingsværk. Den blev revet ned i begyndelsen af 1980-erne.

Få år efter døde Tommestrups hækkeekspert. Rasmine er borte, min mormor og mine forældre er borte.

Men sjalerne af Rasmines uld findes endnu.

Susanne Nielsen